

KARAYAZICI İSYANI

Meryem Kaçan Erdoğan

Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskişehir

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde ilk büyük celâli isyanı XVI. yüzyılın sonlarında Karayazıcı lâkabı ile bilinen Abdülhalim tarafından başlatılmıştır. Resmî bir görevi olan Karayazıcı'nın isyan etme sebebi tam olarak bilinmemekle beraber, Osmanlı Devleti'nin yüzyılın ortalarından itibaren geçirdiği dönüşümün bir sonucu olduğu söylenebilir.

1599'larda Urfa'da isyan eden Karayazıcı, kısa zamanda gücünü ve nüfuzunu artırdı ve 1,5 yıl süreyle Urfa'ya hakim oldu. Osmanlı Devleti isyanı, celâli liderine sancakbeyliği vermek suretiyle önlemeye çalıştı. Ancak Karayazıcı, Amasya ve Çorum'da sancakbeyliği yaptığı dönemde de halka baskı ve zulümde bulunmuş, etrafı tahrip etmiştir. Faaliyetlerini Sivas ve Dulkadir eyaletlerini içine alacak şekilde genişleten Karayazıcı ve birlikleri, bölgedeki halkı tehdit ederek ağır salmalar toplamışlar, mal ve erzak yağma etmişlerdir. Halk celâlîlerin korkusundan toprağını terk ederek müstahkem şehir ve kasabalara firar etmiştir.

Üzerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerine karşı zaman zaman başarı kazanan bu celâli lideri, son muharebesinde Bağdat valisi ve celâli serdarı Hasan Paşa'ya mağlup olmuş ve 1602'de, kaçtığı Canik dağlarında ölmüştür.

Anahtar Kelimeler :

Anadolu, isyan, celâli, sancakbeyi, Karayazıcı

KARAYAZICI REBELLION

ABSTRACT

The first big Celali rebellion in Ottoman Empire was begun at the end of the XVI century by Abdülhalim who was known as the nickname Karayazıcı. As a government official (sekbanbaşılık ve subaşılık) it wasn't exactly known the reason of Karayazıcı's rebellion but it was thought that it was because of the changes occurred at the end of the century.

With the people Karayazıcı gathered, he rebelled in Urfa in 1599s. He increased his popularity very quickly had governed Urfa for 1.5 years. Ottoman Empire tried to impede the rebellion temporarily by giving Karayazıcı a subdivision of a province's rank of a ruler. But Karayazıcı was a cruel leader and when he had been ruling in Amasya and Çorum. Including Sivas and Maraş Karayazıcı increased his activities by threatening the people who had been living there. Because of the fear of Karayazıcı settlers had to move to other towns and cities.

From time to time this celali leader won the fights against Ottoman soldiers but in his last fight he was defeated by the Bagdat governor of province and celali leader Hasan Paşa. Karayazıcı ranaway to Canik mountain and died there in 1602.

Key Words :

Anatolia, rebellion, subdivision of a province leader

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik, sosyal, siyasî ve askerî açıdan bir değişim ve dönüşüm dönemine girmiştir.

Yeni ticaret yollarının bulunması, transit ticaretten büyük kârları olan Osmanlı Devleti'nde vergi gelirlerinin azalmasına sebep olmuştu. Öte yandan yeni dünyadan Avrupa'ya giren kıymetli madenler ve Avrupa fiyat devrimi Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Ülkeye giren kıymetli madenler karşısında akçe değer kaybetmeye başlamış ve enflasyon ortaya çıkmıştı. Akçenin sürekli değer kaybetmesi, ulufeli askerin ve halkın ekonomik gücünü azaltmıştı. Kanunî döneminden kalma bozuk ekonomi devam ediyor, artan nüfus, şartları daha da zorlaştırıyordu.

Osmanlı Devleti'nin doğuda İran (1579-1590), batıda Avusturya ile (1593-1606) sürdürdüğü uzun süreli savaşlar Anadolu'da zaten mevcut olan huzursuzluğu artırmış idi. Kuruluşun beri genel olarak süregelen istikrarlı hava bozulmuştu. Savaşlar da, Osmanlı bütçesinde dengeleri alt üst etmişti. Eskisi gibi savaşlarda başarı kazanamayan devlet, savaş tekniklerini gözden geçirmek hatta

değiştirmek durumunda kaldı. Avrupalıların tüfek gibi hafif silahlara geçmeleri karşısında Osmanlı Devleti de tüfekli piyade sayısını artırdı. Bu durumda tüfek kullanan yeniçerilerin sayısı arttı ve dolayısıyla etkileri de genişlemiş oldu. Yerel idareciler de tüfek kullanan halkı levend (sarıca, sekban) adıyla kapı halklarına dahil etmeye başladılar. Böylece timarlı sipahilerin de savaşlardaki üstünlüğü azalmaya başladı. Üstelik timar topraklarının iltizama verilmesi onlar için ağır bir darbe oldu.

Ekonomik şartlardan kuşkusuz en fazla etkilenen, genellikle reâyâ denilen köylüler idi. Savaşların uzun sürmesi dolayısıyla mevcut vergilere yenilerinin eklenmesi, köylülerin ödeme gücünü azaltmıştı. Köylüler, bir yandan tarımsal üretime zarar veren, varlıklı insanların sahip olduğu hayvan sürüleri ile mücadele ediyor, diğer yandan yerel idarecilerin yanında topladığı sekban gruplarının kanun dışı uygulamalarına direniyordu. Ekonomik zorluklar baskı ve zulüm ile birleşince birçok köylü çiftini çubuğunu bırakarak çift-bozan oldu. Başiboş kalan bu insanların bir kısmı sekbanlara katılıyor, bir kısmı da dinî eğitim almak düşüncesiyle medreselere kaydoluyordu. Ancak sayıları ve kadroları yetersiz olan medreseler talebi karşılamaktan uzaktı. Bu nedenle 1550 yıllarından itibaren toplumsal karışıklıkların içerisinde medrese öğrencileri de yerini alacaktı. Anadolu halkını huzursuz eden karışıklıklara, Şehzâde Bayezid isyanı ve başka unsurlar da ilave edilebilir. Bunlardan biri, İran savaşları sona erdikten sonra serbest kalan tüfekli askerlerin Anadolu'ya dağılarak çeşitli silahlı gruplar oluşturmaları ve halka zarar vermeleri, diğeri de 1596'da Haçova meydan muharebesinden kaçan zeamet ve timar sahipleridir (Griswold, 2000, 1-16, 39-40; Akdağ, 1946, IV, 23-37)¹.

Vekayinâmelerde celâli isyanlarının artışına sebep olarak Haçova meydan muharebesinden kaçan ve yoklamada bulunmayan timarlı sipahiler gösterilir. Anadolu'ya geçen ve firarî ilan olunan bu askerlerin tutuklanma, idam edilme ve mallarına el konulması söz konusudur. Oysa bahsedilen şartların etkisiyle Anadolu'da zaten başı boş, işsiz güçsüz pek çok insan mevcuttu. Bu insanlar karnını doyurma mücadelesinde son olayların ortaya çıkardığı silahlı gruplara katılarak celâli isyanlarını başlatmışlardır. Böylece Anadolu halkı yıllarca devam eden büyük karışıklıklar içerisinde kalmıştır.

¹ Geniş bilgi için bk. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, Ankara 1975, Mücteba İlgürel, "Celâli İsyanları", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, s.252-257; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, Ankara 1988, s.99-100; Fatma Acun, "Celâli İsyanları (1591-1611)", *Türkler*, IX, Ankara 2002, s.695-708; Osmanlı Devleti ile eşkıyalar arasındaki ilişkiyi sosyolojik olarak irdeleyen bir çalışma için bk. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), İstanbul 1999;

2. KARAYAZICI VE İSYANI

Karayazıcı adıyla meşhur olan Abdülhalim, uzun süren Osmanlı-Avusturya savaşları (1593-1606) devamınca ilk büyük celâli isyanını başlatan şahıs olarak bilinir (İlgürel, 1993, VII, 254; Uzunçarşılı, 1988, III/1, 100; Akdağ, 1978, IV, 594).

İsyan olayına geçmeden önce Karayazıcı'nın kimliği ve görevleri hakkında kaynaklarda yer alan bilgilere işaret edelim. Osmanlı arşiv belgelerinde *Yazıcı*² veya *Karayazıcı*³ adları ile nitelendirilen Abdülhalim Bey, Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarihi* adlı eserine göre, Urfa bölgesinde sakin Kılıçlı aşiretinden Ali'nin oğludur (1927, III, 348). Mustafa Akdağ ise Ermeni müellifi Arakel'den naklen Karayazıcı'nın Çorumlu bir Türk'ün oğlu olduğunu ifade ediyor (1955, VI, 339).

Karayazıcı'nın resmî görevleri hakkında kaynaklarda çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Halep'teki Venedik konsolosu, Karayazıcı'nın Halep Paşası'na katiplik yaptığı ve bu yüzden "*Karayazıcı*" lâkabını aldığını (Griswold, 20), Naimâ, onun beylerbeylerin yanında sekbanlık ve subaşılık gibi görevlerde bulunduğunu kaydediyor (1864, II, 3). Tarihçi Peçevî'ye göre ise Karayazıcı, Sivas'a bağlı sancaklardan birinde bir sancakbeyinin kaymakamı idi. Sancakbeyi askeri ile seferde bulunduğu sırada (1596 seferi) sancak başka birisine verildi. Bu sıralarda Karayazıcı Tarsus-Silifke bölgesinde isyan eden suhteleri bastırmakla görevlendirilmişti (Griswold, 21). Ancak yeni sancakbeyinin mütesellimi gelince Karayazıcı onu kabul etmedi. Bu durumda yeni sancakbeyinin kuvvet ile üzerine gelmesi muhakkak olduğundan kendisi için adam topladı ve yeni gelen sancakbeyini öldürdü. Sonra da cezalandırılma olasılığı karşısında isyan ederek bölgedeki bütün eşkiya ve levendleri kendi etrafında topladı (1007/1598-1599) (Peçevî, 1283, II, 252)⁴.

Karayazıcı'nın isyanına kadar geçirdiği aşamalar şu şekilde özetlenebilir: "bir beyin kapısında sekban veya bölükbaşı olarak bulunan Karayazıcı, sonradan altı-bölük halkına katılarak Şam veya başka bir hudut kalesine muhafız olarak gitti. Celâlî karışıklıkları başlayınca Malatya taraflarına gelerek burada celâliilere karşı oluşturulan gönüllü bölüklerden (il erleri⁵) birisinin başına ağa oldu. Aynı zamanda kapıkulu olduğu için bir beyin kaymakamlığını da kabul etti. Bey sefere gittiğinde sancağı idare etti. Sonra da durumun uygunluğundan istifade ederek herhangi bir bahane ile celâlî oldu" (Akdağ, 1975, 380; 1955, VI, 340).

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Asafî Divân-ı Hümayun Kalemi (A.DVN), Dosya Tasnifi*, 8/1, 17, 53, 67, 93.

³ BOA, *A.DVN*, 8/40, 85; 9/75.

⁴ Karayazıcı daha önce de görevden alınan veya başka bir yere atanan Safed ve Yafa sancakbeylerine etrafına topladığı sekbanlar ile yardımcı olmuştu. Griswold, s.20-21.

⁵ İl erleri, mahallî kuvvetler olarak asayişî sağlamak üzere ihtiyaç durumunda oluşturulurdu. Yiğitbaşılar bunların arasından seçilirdi. Karayazıcı da bir yiğitbaşı idi. İl erleri hakkında bk. İlgürel, "İl Erleri", *DİA*, XXII, s.59-61; aynı müellif, "İl Erleri Hakkında", *Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı)*, 12 (1982-1998), İstanbul 1998, s.125-140.

Asker Avusturya seferinde iken ortamı uygun gören Karayazıcı, Urfa (Ruha) taraflarında isyan ettiği (Naimâ, 1864, I, 231-232; Mustafa Nuri Paşa, 1327, I, 14)⁶ zaman, çevresinde başta kapı ağaları, altı bölük zorbaları olmak üzere binlerce sekban bulunuyordu. Anadolu'da ehl-i örf denilen beylerbeyi, sancakbeyi vs. gibi görevliler kapı halklarını o dönemde altı-bölük ileri gelenlerinden seçtiklerinden Karayazıcı'nın şahsında birleşen celâlî reislerinin büyük çoğunluğu sipahi idi. Bütün bu celâlî reisleri 1599'larda Urfa civarında Karayazıcı'nın etrafında toplanmaya başladılar (Akdağ, 1955, VI, 340; 1975, 382, 388). Karayazıcı, Anadolu'ya geçen Haçova firarîlerinin de kendisine katılmasıyla yaklaşık 20.000 kişilik bir kuvvete sahip oldu (İlgürel, 2001, XXIV, 482). Hüseyin Hüsameddin “erbâb-ı ihtilâlin başbuğları” olarak şu isimleri vermektedir: Urfalı Abdülhalim, biraderi Deli Hasan, Amasyalı Deli Zülfikar, Malatyalı Karakaş Ahmed, Ankaralı Kalenderoğlu Mehmed, Gavur Murad, Tekeli Mehmed, Tokatlı Ağaçtanpîrî, Sivaslı Kara Said ve Hüseyin oğlu İshak, Adanalı Sevindik, Bağdatlı Uzun Halil, Kalındudak Mahmud, Köprülü Sarı Şaban. Bu celâlî reislerinin her birinin idaresinde üçer beşer bin eşkıya toplanmış olup, toplam kuvvetleri ise otuz binden fazla idi ve bu kuvvetlere Urfalı Abdülhalim Bey komuta ediyordu (Hüseyin Hüsameddin, 346-347)⁷.

1599'lu yıllara gelindiğinde Anadolu halkının can ve mal güvenliği kalmamıştı. Halk, özellikle zenginler çareyi daha güvenli yerlere veya İstanbul'a celâ-yi vatan⁸ etmekte buluyordu. Karayazıcı'nın etrafına topladığı kalabalık, batıda savaşılan Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit idi. Üstelik etrafta İran'ın tekrar saldırıya geçeceği söylentileri dolaşıyordu (Griswold, 21-22). Bunun üzerine Karaman muhafızı ve Anadolu müfettişi Hüseyin Paşa asayişî sağlamaya memur edildi. Ancak Hüseyin Paşa yanındaki tüfekli sekbanlar ile asî tavrı takınmıştı. Reâyâyâ yaptığı eziyetler İstanbul'da duyulmuş ve hakkında tedbirlere başvurulmuştu. İstanbul'a ulaşan şikâyetlerde Hüseyin Paşa'nın tıpkı bir celâlî gibi hareket ettiği, bölgede dirlik ve düzenin kalmadığından bahsediliyordu (Selânikî Mustafa Efendi, 1999, II, 816-817; Naimâ, I, 232). Hüseyin Paşa, sistemin adaletsizliğine karşı tepkisini isyan ederek göstermişti (Griswold, 22). Zira o hakkı olan görevi elde edememişti (İlgürel, 2001, XXIV, 482). Ancak Hüseyin Paşa devlete karşı huruç eden her asî gibi celâlî⁹ olarak nitelendirilmiştir.

⁶ Her iki kaynakta da celâlîlerin ortaya çıkışına sebep olarak Avusturya seferleri dolayısıyla Anadolu'nun idarecisz ve askersiz kalması gösterilmektedir. Naimâ, Anadolu'yu sahipsiz ve boş bulan eşkıya bölüklerinin reislerinin idaresinde atlı ve piyade olarak memleketin her tarafına dağılılarak yağma hareketlerine giriştiklerini ifade ediyor. *Târih*, II, s.2-3.

⁷ Müellif burada celâlî sayısını 70.000 olarak göstermektedir. Bu sayı mübalağalı olmalıdır.

⁸ Celâ-yi vatan, halkın savaş, isyan, baskı ve diğer olumsuz şartların etkisiyle yerini yurdunu terk ederek daha güvenli bölgelere göç etmesidir. Geniş bilgi için bk. İlgürel, “Celâ-yi Vatan”, *DİA*, VII, s.238-240.

⁹ “...celâlî olan Hüseyin Paşa'nın def'ine memur olan Vezir Mehmed Paşa...”, BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)*, 4785, s.9.

Bu hadise Hüseyin Paşa ile Karayazıcı'nın isyanda birlikte hareket etmesine zemin hazırladı. Osmanlı Devleti'nin konuya ayrı bir önem vermesine de sebep oldu. Gerek Karayazıcı gerek Hüseyin Paşa sekbanları ile etrafı yağma ve tahrip ettiler. Halka salgınlar saldı. Soygunlar artıp şikâyetler İstanbul'a ulaşınca Hükümet tedbir almakta gecikmedi (Selânikî, II, 816-817). Hükümet Karaman mütesellimi Mehmed Çavuş'u İç-il erlerinden 1000 kadar askerle Aksaray'a gönderdi. Burada meydana gelen muharebede Mehmed Çavuş bozguna uğrayarak Konya'ya çekildi (Naimâ, I, 232).

Bu sıralarda Karayazıcı, Maraş taraflarında 20.000 kişilik bir kuvvetin başında idi. Bölgede asayişin giderek bozulması üzerine Harput, Malatya ve Maraş sancakbeyleri birleşerek Karayazıcı üzerine yürüdüler, fakat yenilgiye uğradılar. Bu olaydan sonra Karayazıcı'nın şöhreti daha da arttı. 1599'da Karayazıcı'nın giderek güçlenmesi ve Hüseyin Paşa'nın Karaman'da yaptığı soygunlar, halk üzerinde özellikle zenginler arasında büyük bir telaşa sebep oldu. Karayazıcı'nın şehir ve kasabalara saldırıp ağır salmalar toplaması karşısında servet sahibi kişiler İstanbul'a kaçmaya başladılar (Akdağ, 1975, 383-384; 1978, IV, 594). Hükümet ise gelen şikâyetleri dikkate almıyor, bölgedeki askerleri ısrarla Avusturya seferine davet ediyordu. Celâlîlerden zarar görenlerin İstanbul'da hükümete müracaat ederek büyük bir gürültü koparmaları üzerine üçüncü vezir Sinan Paşa-zade Mehmed Paşa celâlîler üzerine serdar tayin edildi (12 Muharrem 1008/04.08.1599) (Selânikî, II, 817-818). Halkın şikâyetlerinin gittikçe artması üzerine Muharrem sonlarına doğru Üsküdar'a geçip çadır kuran Mehmed Paşa, bu iş için asker toplamaya başladı. Ordunun Avusturya seferinde bulunması dolayısıyla hükümet celâlî serdarı için asker toplamakta sıkıntı çekmişti. Mehmed Paşa'nın kapısına dahil olan yiğitlere yüksek ulufeler (günlük olarak 15, 20, 30 akçe) ve dirlikler verileceği ilan ediliyordu. Sefere 1000 yeniçerinin katılması ferman olunmuştu¹⁰. Hazırlıklarını tamamlayan Mehmed Paşa Evâil-i Safer 1008 (23 Ağustos-1 Eylül 1599)'de Üsküdar'dan harekete geçti. Şam ve Halep beylerbeylerine de asker toplamaları için fermanlar gönderildi. Bu arada Karayazıcı'nın baskısından vilayetlerini bırakıp Avusturya seferine katılmayan Maraş bölgesinin timar sahipleri de Mehmed Paşa'nın ordusuna davet olunmuştur. Karayazıcı'nın birliklerinde tüfek kullanan sekbanlar dikkate alınarak Anadolu'da bulunan kadılıklardan da tüfek kullanmayı bilen il erleri talep edilmiştir¹¹.

Bölgede durumun kötüye gittiği kadınların gönderdikleri mektuplardan da anlaşılıyordu. Öyle ki tehlikeden dolayı geçitlerden kimse gelip geçemiyor, Halep ve Mısır beylerbeyleri de hazine irsaliyelerini göndermeğe cesaret edemiyorlardı. Hüseyin Paşa ve Karayazıcı'nın eşkıyalıkta birlikte hareket

¹⁰ Mehmed Paşa Konya'ya ulaştığında yanında 1100 yeniçeri bulunuyordu. 1008/1599 tarihli Ruznamçe Defteri: BOA, MAD, 4785, s.9; Bir mevacib defterinde de serdarın yanında bulunan yeniçerilerin mevcudu 1126 idi. Mevacib Defteri: BOA, MAD, 6546, s.99-109.

¹¹ Bursa'dan 200 tüfekli il eri talebi için bk: Akdağ, a.g.e., s.385.

etmeleri kuvvetlerine güç katmıştı. Celâli seferine çıkan Mehmed Paşa'nın yanında mevcut olan asker ise yetersiz idi. Üstelik Şam ve Halep'ten talep edilen takviye birlikler gelmemişti. Üzerine kuvvet yollandığını haber alan Hüseyin Paşa Konya'yı terk ederek doğuya doğru ilerledi ve Karayazıcı'ya katılmak üzere Maraş'a geçti. Mehmed Paşa'nın da takiben Maraş'a gelmesi üzerine Karayazıcı ve Hüseyin Paşa Urfa'yı kuşattılar (Evâsıt-ı Rebi'ülâhır 1008/31 Ekim- 9 Kasım 1599) (Selânikî, II, 818-820, 827, 829; Naimâ, I, 232)¹². Celâlîler dış kaleyi kolayca ele geçirdiler ve iç kaleyi zorlamaya başladılar (Akdağ, 1955, VI, 341). Mehmed Paşa da Urfa'ya gelip dış kaleyi zorlamaya başladı. Yanında 21 kuşatma topu vardı (Griswold, 23). Bu arada Şam ve Halep beylerbeyliği askerleri gecikmeli de olsa Urfa kuşatmasına katıldılar. İç kalenin de celâlîlere teslim olması üzerine Vezir Mehmed Paşa kuşatmayı kaldırıp çekilmek zorunda kaldı (Selânikî, II, 830, 834, 836). Kaledeki toplar da celâlîlerin eline geçti (İlgürel, 2001, XXIV, 482). Bu olaydan sonra Karayazıcı gücünü ve nüfuzunu giderek artırmış ve her tarafa fermanlar göndererek "Halimşah" ünvanıyla saltanatını ilan etmişti¹³.

Kaleyi yeniden kuşatan Vezir Mehmed Paşa sonunda Karayazıcı ile anlaştı¹⁴. Hüseyin Paşa'yı teslim etmesi şartıyla kendisine Ayıntab¹⁵ sancağı verildi. Karayazıcı da Serdar ile anlaşmaya mecbur kalmıştı. Kuşatma Urfa'da kıtlık yaratmıştı (Griswold, 25). Şehirdekiler sadece yiyecek sıkıntısı çekmiyor, cephane bulmakta da zorlanıyordu. Hatta Karayazıcı'nın kuşatma sırasında askerlerine kurşun bulamayınca kurusuları eritip fındık döktürdüğü rivayet edilmektedir (Naimâ, I, 232). Anlaşmadan sonra Karayazıcı Hüseyin Paşa'yı feda edip -ki Paşa bu sırada yaralıdır- kaleden aşağı attırdı. Hüseyin Paşa İstanbul'da katledildi (22 Receb 1008/7 şubat 1600)¹⁶.

Osmanlı Hükümeti, Mehmed Paşa'ya Karayazıcı üzerine tekrar yürümesi konusunda ferman gönderdiğine göre anlaşmanın sözde kaldığı görülmektedir (İlgürel, 2001, XXIV, 483). Karayazıcı, tekrar üzerine yürüneceğini tahmin

¹² Daha fazla bilgi için bk: Katib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1287, s.128; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukuât*, I, İstanbul 1327, s.14; Peçevî, *Târih*, s.253; Akdağ, *Karayazıcı*, s.341.

¹³ "Halim Şah-ı muzaffer badâ" ibaresi ile etrafa tuğralı fermanlar gönderen Karayazıcı'nın tuğrakeşi Zeydi çavuş, veziriazamı ise Hüseyin Paşa idi. *Tarih-i Selânikî*, II, 834, 837.

¹⁴ Griswold, s.25'te Konsolos Dandolo'nun raporlarına dayanarak Mehmed Paşa'nın anlaşmaya ikna olmasında kuşatmanın uzaması ve kışın gelmesiyle Şam'dan kuşatmaya katılan askerler arasında yakınmaların artması ve bu askerler arasında Karayazıcı'nın pek çok arkadaşının bulunabileceği ihtimalini ileri sürüyor.

¹⁵ Vekayinâmelerde Karayazıcı'ya verilen sancak konusunda farklı ifadeler yer almaktadır: Olayların çağdaşı olan Selânikî, (*Tarih-i Selânikî*, II, s.842) Ayntâb sancağı derken Naimâ, (*Târih*, I, s.232), Katib Çelebi, (*Fezleke*, s.128), Mustafa Nuri Paşa, (*Netâyicü'l-vukuât*, I, s.14) Amasya, Peçevî, (*Târih*, II, s.253) Çorum sancağı ifadelerine yer veriyor. Esasen Karayazıcı'nın Urfa'dan çıkıp Ayıntab sancağına yönelmesi Selânikî'nin görüşünü doğrular niteliktedir.

¹⁶ Baltanın tersi ile bir eli ve ayağı kırılan Hüseyin Paşa, bir beygire bindirilerek, ensesine kayışlar bağlanmış ve içine mumlar sokulmuş olduğu halde, sokaklarda dolaştırılmış ve halka ibret için daha sonra Odun-kapusu'nda çengele asılmıştır. *Tarih-i Selânikî*, II, s.847.

ettiğinden bu sürede Urfa surlarının onarımı ile ilgilendi (Griswold, 25) ancak daha sonra Urfa kalesinden çıkarak Ayntâb sancağına doğru gitti. Serdar Mehmed Paşa'nın takibi sonucunda Divriği sancağında Cehennem deresinde meydana gelen muharebede¹⁷ (Evasıt-ı Şevval 1008/25 Nisan-4 Mayıs 1600) Karayazıcı mağlup olarak Sivas dağlarına kaçtı (Naimâ, I, 233).

Mehmed Paşa Karayazıcı'yı bir türlü yok edemeyince, hükümette asiye bir mansıp verilmesi fikri doğdu. Sonuçta Karayazıcı Amasya sancakbeyliğine tayin olundu (Griswold, 26). Karayazıcı Amasya'da konumunu güçlendirirken, Diyarbakır'de kışlağa çekilmiş olan Mehmed Paşa, baharda tekrar Karayazıcı üzerine yürümeyi planlıyordu. Ancak Sivas Beylerbeyi olan Mahmud Paşa Avusturya seferine katılmak üzere İstanbul'a geldiğinde (1600 baharı) Karayazıcı'nın fesattan el çektiğini ve onun her haline kefil olduğunu, buna karşılık halkın, Serdar'ın askerlerinden daha çok şikayet ettiklerini ifade etti. Hükümet, Karayazıcı hakkındaki olumlu haberlerin etkisiyle celâllikten vazgeçmesi şartıyla bu kez ona Çorum sancağını verdi. Kendisi hakkında iyi dileklerde bulunan Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa da seferden alıkonuldu ve Sivas'a gönderilerek Karayazıcı ile birlikte İç-il'de çıkan suhte isyanını bastırmaya memur edildi (Katib Çelebi, 1287, 128-129; Danişmend, 1971, III, 202-203).

Karayazıcı'yı kesinlikle ortadan kaldırmayı düşünen Serdar Mehmed Paşa'nın ordusu hakkında da şikayetler merkeze ulaşmakta gecikmemişti. Hatta Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin yeğeni olan Çorum kadısı Çelebi Kadı, Karayazıcı'dan rüşvet alıp, merkeze, Mehmed Paşa'nın celâllilerden çok daha zalim olduğunu, Karayazıcı'nın kimseye bir fenalık yapmadığını bildiren mektuplar yazıyordu. Bunun üzerine Serdar Mehmed Paşa azledildi ve İstanbul'a çağırıldı (Naimâ, I, 233; II, 253)¹⁸.

Karayazıcı Çorum'da yine celâlî olduğu zamanki gibi davranmaya, halktan salmalar toplamaya ve etrafı yağmalamaya devam etti (Peçevî, 1283, II, 253; Griswold, 28). Şikayetlerin büyük boyutlara ulaşması üzerine Bağdat valisi Sokullu Mehmed Paşa-zâde Hasan Paşa serdarlığa getirildi. Ayrıca kendisine katılmak üzere İstanbul'dan serasker olarak Hacı İbrahim Paşa yola çıkarıldı (Naimâ, I, 245)¹⁹. Diyarbakır, Şam ve Halep beylerbeyleri de vilayet askerleriyle sefere memur edildiler (Peçevî, II, 253).

İbrahim Paşa, asıl orduya katılmayı beklemeden Kayseri'de Karayazıcı ile mücadeleye girişti ancak yirmi bin kadar celâlî karşısında bozguna uğrayarak

¹⁷ Muharebe sırasında Serdar'ın kethüdası Çaker kethüda, Bali Bey ve Cafer Bey şehit olmuşlar, Serdar dahi yaralanmıştır. *Tarih-i Selânikî*, II, s.863.

¹⁸ Mustafa Nuri Paşa ise "*Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin birader-zâdesine Karayazıcı cânibinden otuz bin altın takdim olunduğunun rivayet edildiği*"ni yazmaktadır. *Netâicü'l-vukuât*, I, s.14.

¹⁹ Peçevî ise Hacı İbrahim Paşa'nın azledilen Sinan Paşa-zâde Mehmed Paşa yerine serdar tayin edildiğini, onun Karayazıcı karşısında mağlup olması üzerine bu defa serdarlığın Hasan Paşa'ya verildiğini kaydediyor. Peçevî, *Târih*, II, s.253.

kaçtı ve güçlkle Kayseri kalesine sığınabildi, ordusu yağma edildi (Hüseyin Hüsameddin, III, 351; Naimâ, I, 293; Uzunçarşılı, 101)²⁰ (14 Rebi'ülevvel 1009/23 Eylül 1600) (İlgürel, 2001, XXIV, 483; Danişmend, 204). Karayazıcı'nın bu galibiyetten sonra şöhreti ve nüfuzu daha da arttı. Hatta hükümdarlığını ilan ederek etrafa fermanlar göndermesi bu galibiyete de atfedilmektedir²¹.

Karayazıcı'nın Elbistan yaylağına (Göksun tarafları) geçtiğini haber alan ve Diyarbakir'de bulunan Serdar Hasan Paşa, iyi bir hazırlıktan sonra Zilhicce 1009/Haziran 1601'de harekete geçti ve dikkatli bir takip sonunda Sepetlü denilen yerde Karayazıcı'yı ağır bir yenilgiye uğrattı (12 Safer 1010/12 Ağustos 1601). Karayazıcı Kayseri'de kazandığı 22 parça topu da kaybetti. Otuz bin celâlden yaklaşık yirmi bini kılıçtan geçirildi. Karayazıcı yanında kalan celâlilerle beraber önce Sivas daha sonra Canik dağlarına kaçtı. Hasan Paşa da onu takip ederek Tokat'a geldi (Naimâ, I, 293; Katib Çelebi, 174; Mustafa Nuri Paşa, I, 15; Griswold, 29-30)²².

Karayazıcı tehlikesini kesinlikle ortadan kaldırmaya kararlı olan hükümet, yeni tedbirler aldı. Dağlara sığınmış olan Karayazıcı'ya karşı, Serdar Hasan Paşa'nın çoğu süvarilerden oluşan ordusu başarılı olamazdı. Piyade olan ve tüfek kullanan askerlere ihtiyaç vardı. Bu amaçla Aydın sancağından, tüfek kullanan 700 yiğidin toplanması için emir verilmiştir²³. Ancak bölge halkının, bu emri yerine getirmeye güçlerinin olmadığını bildirmeleri karşısında hükümet, tüfekli askerden vazgeçmiştir²⁴.

Osmanlı Devleti'ne sıkıntılı anlar yaşatan ve devletin kuvvetlerinin Avusturya savaşları sebebiyle yetersiz kaldığı bir zamanda Anadolu'yu kasıp kavuran bu ünlü celâlî reisi, başka bir sefere gerek kalmadan 1010/1602'de Canik dağlarında öldü²⁵. Peçevî ve Naimâ'da yer alan bir kayda göre

²⁰ Muharebe sırasında Hacı İbrahim Paşa'nın ordusundan 15 çorbacı ile 1000'den fazla yeniçeri kılıçtan geçirilmiş (Naimâ, *Târih*, I, s.246) yanında bulunan 22 parça topu da Karayazıcı tarafından zapt edilmiştir. Griswold, s.28.

²¹ Hük-m-i Karayazıcı adıyla anılan fermanla (Naimâ, *Târih*, I, s.246-247) ilgili olarak Akdağ bunun tamamen bir tertip ve düzme olduğunu ileri sürüyor. *Karayazıcı*, s.342.

²² Celâflilere karşı (Kayseri, Sepetlü boğazı, ve diğer celâlî seferleri) girişilen mücadelelerde yararlılık gösterenlere iptidadan timar verilmiş veya timarlarına terakki yapılmıştır. Sefere memur oldukları halde katılmayanların hem mansıb ve hem de timarları ellerinden alınmıştır. Evâsıt-ı Cemâziyelâhır 1010/07-16.12.1601 tarihli feran: BOA, *Ali Emiri-Mehmed III*, 213. Şam yeniçerileri yayabaşlarından olan Çaker, mutasarrıf olduğu yevmi 33 akçelik ulufesi yerine, eda ettiği hizmetin önemine binaen 20.000 akçelik zeametle ödüllendirilmiştir. Evâil-i Şa'ban 1010/25.01-03.02.1602 tarihli feran: BOA, *Ali Emiri-Mehmed III*, 186.

²³ Evâsıt-ı Şa'ban 1010/04-13 Şubat 1602 tarihli emr-i şerif süreti: BOA, *A.DVN*, 9/75.

²⁴ Tire kadısının arzından sonra emrin kaldırıldığı hakkında Evâhir-i Zilka'de 1010/13-22 Mayıs 1602 tarihli buyuruldu: BOA, *A.DVN*, 9/96.

²⁵ Naimâ, *Târih*, I, s.294'de Karayazıcı'nın Ramazan 1010/Şubat-Mart 1602'de tarihinde öldüğünü; Hüseyin Hüsameddin, s.351'de Receb 1010/Aralık 1601-Ocak 1602 tarihinde Karayazıcı'nın anlaşmazlığa düştüğü arkadaşları tarafından öldürüldüğünü söylüyor.

Karayazıcı'nın kethüdası Şahverdi sonradan Osmanlı hizmetine girmiş ve naklettiğine göre Karayazıcı'nın cesedi kendi adamları tarafından kırk elli parçaya bölünerek her bir parçası değişik yerlere gömülmüştür. Buna sebep olarak da Osmanlının cesedi bulup hakaret etmesini önlemek olduğunu ifade etmiştir (Naimâ, I, 294-295; Peçevî, II, 253). Hüseyin Hüsameddin ise Karayazıcı'nın eceliyle değil de kendi adamları tarafından öldürüldüğünü yazmaktadır (Hüseyin Hüsameddin, 351).

Karayazıcı'nın ölümüyle yerine kardeşi Deli Hasan geçmiş ve Anadolu halkı pek çok celâlî reisinin baskısı altında çiftini çubuğunu bırakarak canını ve malını güvencede hissedebileceği şehir ve kasabalara doğru celâ-yi vatan etmiştir. Bundan sonra 1603-1610 yılları arasında Anadolu, "büyük kaçgunluk" olarak bilinen büyük göç hareketlerine sahne olacaktır (Griswold, 30 vd.).

3. KARAYAZICI'NIN FAALİYETTE BULUNDUĞU BÖLGELER

Karayazıcı kardeşi Deli Hasan ile birlikte Dulkadir (Maraş) ve Rûm (Sivas) eyaletine bağlı şehirler ile etrafındaki köy, kasaba gibi yerleşim birimlerini tehdit etmiştir (Naimâ, II, 3)²⁶. Hatta bu tehdit zaman zaman Karaman eyaletinde de hissedilmiştir. Celâlîlerin korkusundan halk, bulunduğu yeri terketmek zorunda kalmıştır. Özellikle merkeze ulaşan haberler ve kadı arzlarından, Karayazıcı'nın etki sahasının genişliğini ve bölge halkının durumunu ayrıntılı bir şekilde öğrenmek mümkün olabilmektedir.

Karayazıcı, Hüseyin Paşa ile Urfa kalesinde kuşatıldığı zaman etraftaki köyler ve mezralar büyük zarar görmüştü. Urfa'ya hakim olan Karayazıcı'nın baskı ve zulmünden dolayı şehir halkı firar etmeye başlamıştı. Şehir halkının tamamen etrafa dağılması Urfa kadısı Ali Efendi'nin gayretleri sonucunda önlenebilmişti²⁷.

Karayazıcı'nın kontrol altında tuttuğu ve etkisini en fazla hissettirdiği bölgelerin başında Rûm (Sivas) eyaleti²⁸ geliyordu. Bölgeyi adeta kuşatma²⁹ altına alan Karayazıcı eyalete dahil Bozok sancağına da müdahale etmiştir. Sancağa bağlı Sorkun kazası halkı Karayazıcı'nın gönderdiği adamların tehdidi altındadır. Kaleköy adlı köyden Mahmud adında birisi, Karayazıcı'nın birliklerini yanına alarak köy köy dolaşmakta ve para toplamaktadır. Bu arada Sorkun kadısı Karayazıcı'nın korkusundan firar etmiştir. Karayazıcı'nın mektubu ile kazaya kadı olan Mahmud, keyfi bir şekilde davranarak sancak beyinin devre

²⁶ Naimâ, 1009/1600-1601 yıllarında Karayazıcı'nın adamları ile birlikte Çorum, Tokat ve Sivas bölgelerinde pazarları yağmaladığını ve etrafı tahrip ve yağmalamak için büyük bir gayretle çalıştığını söylüyor.

²⁷ Evâil-i Zilka'de 1009/04-13 Mayıs 1601 tarihli ilâm: BOA, A.DVN, 8/29.

²⁸ Rûm eyaleti 7 sancaktan oluşuyordu. Bunlar Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Arabkir, Divriği ve Canik sancağıdır. Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Taşra Teşkilâtında Rûm Beylerbeyliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi (TAD)*, sayı 5, İstanbul 1990, s.289-299.

²⁹ "...zuhûr eden celâlî Sivas üzerinde olup vilâyeti muhasara etmekle...", BOA, A.DVN, 8/57.

çıkan subaşlarına engel olmuş, kendisi subaşı tayin etmiştir. Üstelik 1009/1600-1601 yılının avarızını asıl kadı toplayıp İstanbul'a götürdüğü halde, Mahmud halktan zorla tekrar avarız toplamış ve Karayazıcı'ya teslim etmiştir³⁰.

Sivas eyaleti içerisinde yer alan Tokat ve çevresi ise, Karayazıcı'nın bölgedeki varlığından dolayı, nüfus kaybına uğramıştır. Mesela Tokat kazasında vergilere esas olan avarızhane defterinden, 1009/1600-1601 ve 1010/1601-1602 yılı vergileri tahsil edilirken celâli istilasından dolayı bazı yerleşim birimlerinin avarızhane sayılarının azaldığı tespit edilmektedir. Tokat'ın merkezinde (nefs-i Tokat) bulunan mahallelerin toplam avarızhanesi 929'dur. 1010/1601-1602 yılında ancak 905 haneden avarız tahsil edilebilmiştir. Defterde avarızhaneleri azalan mahallelerin üzerlerine düşülen derkenarlarda bu durumun açıkça celâli tehdidinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Ahali celâli korkusundan başka memleketlere, Erzurum'a hatta Kefe'ye firar etmişlerdir. Tokat kazasına bağlı diğer yerleşim birimlerinde de durum farklı değildir. 1009/1600-1601 yılına ait avarız vergilerinin tahsili sırasında Ildız, Kâfûrni, Tozanlu ve Artukâbâd gibi nahiyelerin tahsil edilen avarız vergilerinde bir azalma göze çarpmaktadır. Özellikle bu nahiyeler Sivas taraflarında yol üzerinde olmalarından dolayı Çorum'da bulunan celâlilerin tehdidine karşı savunmasız bir durumdadır ve bölge halkı çareyi firar etmekte bulmuştur³¹.

Karayazıcı kendisine Çorum sancağı verildikten sonra da celâlilik faaliyetlerini sürdürdü. O, "her sakaldan bir kıl" diyerek çevredeki şehir, kasaba ve köylerden ağır salmalar topladı (Peçevî, II, 253). Emrindeki sekbanlar, günlerini güvenliği sağlamakla değil, yağma ile geçiriyorlar (Griswold, 28), misafir olarak günlerce köylerde konaklıyorlardı (Akdağ, 1955, VI, 342).

Osmanlı hükümeti, Sivas taraflarına, sefer için zahire hazırlanmasını emrettiği zaman bölgeden gelen haberler bunun mümkün olmadığını bildiriyordu. Şöyle ki Maraş'tan Sivas'a kadar olan yerlerdeki halk celâ-yi vatan etmiştir ve buralarda tek bir kimseye dahi rastlanmamaktadır. Karayazıcı'ya bağlı birlikler Kankallu (Kangal)'nın köylerini basarak yakmışlardır. Halk korkusundan, tehlikenin olmadığı uzak memleketlere kaçmıştır. Ulaş, Hoca Yakut tarafları da terkedilmiş durumdadır. Buralarda yaşayan Türkmenlerin bir kısmı korkularından dağlara kaçmıştır. Hama, Şam ve Antakya sancaklarına giden Türkmenler ise korkularından bir daha memleketlerine dönememişlerdir. Bölgede sadece Divriği sancağı mamur olarak kalmıştır³².

Karaman eyaletine dahil olmakla beraber Karayazıcı'nın faaliyet gösterdiği yerlere yakın olan sancaklardan birisi de Kayseri idi. Kayseri kazasında Medine-i Münevvere evkafından olup mukataaya verilen köylerden

³⁰ 1009/1600-1601 yılına tarihlendirilen Sorkun kazası ahalisinin Mahmud'un cezalandırılması ve kendilerinden alınan paraların iadesi hakkındaki arzuhalı: BOA, *A.DVN*, 8/40.

³¹ BOA, *MAD*, 15615, s.1-4, 6-11.

³² 1010/1601-1602 yılına tarihlendirilen arz: BOA, *A.DVN*, 10/33.

Karasu köyünün hububatı, celâfililer tarafından yağma edilmişti³³. Aynı sancakta yer alan Samantu kazası halkı ise daha fazla zarar ve ziyana uğramıştır. Hükümet, ordu için (İran seferi) kazadan zahire talep ettiğinde bütün zahiresi talan edilen halkın feryadıyla karşılaşmış idi. Karayazıcı, halkın zahire ve erzakını yağmalayarak kazada zahire adına bir şey bırakmamıştır. Ayrıca Kayseri’de konakladığı sıralarda, kazaya 200-300 atlı gönderip, halkın ekinlerini dahi tâlân etmiştir³⁴.

Karayazıcı’nın birliklerinin, gelip geçerken Konya güzergâhını da kullandıkları anlaşılmaktadır. Özellikle bazı derbendci köyler, bu hususta eşkiyaya yardım etmişlerdi. Bu eşkiyadan çoğunun, oranın yerlilerinden olmaları işlerini kolaylaştırmıştı. Karaman eyaletinde Gaferyâd kazasına bağlı Müstad? köyünün derbenci halkı, Karayazıcı ve Ebuzend’e bağlı 70-80 kadar eşkiyanın Konya ovasından geçişlerinde (Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1010/07-16 Kasım 1601) bunlara engel olacakları yerde aksine, kılavuz vererek derbentten rahat geçmelerini sağlamışlardı. Eşkiyayı takip eden Karaman beylerbeyinin kaymakamı, derbencilerin bu tutumunu merkeze bildirmişti³⁵.

Bütün bu olaylara rağmen, Karayazıcı’nın, kendisinden sonra diğer celâfî liderlerinin yaptığı gibi şehirleri yakıp yıktığı³⁶, halkını katlettiği³⁷ gibi büyük çaplı olaylara rastlanmamaktadır. Karayazıcı daha çok etraftan salgunlar yoluyla para toplama, eşya ve erzakı tâlân etme ve bazı öldürme olaylarına karışmıştır. Önceleri Karayazıcı halktan, sadece kendileri ve hayvanları için yiyecek gasp etmiş, tâlân yapmamıştı. Hatta Karayazıcı ve birlikleri, Çorum’da kışladığı dönemlerde, İstanbul’dan dönen bazı Bayburtlu ermeni tacirlerle karşılaşmışlar ve onlardan tatlılıkla sadaka istemişlerdi (Andreasyan, 31).

4. SONUÇ

Karayazıcı ve ona bağlı birliklerin faaliyette olduğu yerler nüfus itibariyle azalmıştı. Yerlerini terk edemeyen halk ise celâfî saldırılarından kendini koruyacak durumda değildi. Can ve mal korkusu içinde yaşayan halk, celâfililerin

³³ Köy, İshak adında birisine 160 guruşa iltizama verilmiş fakat, İshak “...ol vilâyete celâlî varmağla karye-i mezbûrenin terekesin celâlî yağma eylemiştir...” diyerek iltizam bedelinden 100 guruşu geri almıştır. İshak’ın vakfı zarara uğrattığı için aldığı parayı iade etmesi hakkında Darüssaade Ağası Osman Ağa’nın 1010/1601-1602 yılına tarihlendirilen arzı: BOA, *A.DVN*, 10/24.

³⁴ “...celâlî Karayazıcı Kayseri’ye gelip gittiğinde kadılığımız zahiresin talân ve yağma edüp esbâb ve erzakımızı gârât...ve mevcûd olan zehâirden asla nesnemiz komayup...”, Samantu kadısının 9 Rebi’ülâhır 1010/07.10.1601 tarihli arzı: BOA, *A.DVN*, 8/85.

³⁵ Evâil-i Cemâziyelâhır 1010/27.11-06.12.1601 tarihli arz: BOA, *A.DVN*, 9/48; Derbencilerin görevlerini istismarı ve ıslah teşebbüsleri için bk. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967, s.111-128.

³⁶ Mesela celâfililerden Karakaş Ahmed, 1603’te Ankara’yı yağmaladıktan sonra şehri ateşe vermişti. Akdağ, *a.g.e.*, s.413.

³⁷ Karayazıcı’nın kardeşi Deli Hasan ve birlikleri Sivas’ı ele geçirince, şehirde yaşayan Türk ve Ermeni halkını kılıçtan geçirmiştir. Hrand D. Andreasyan, “Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâfî İsyanları”, *Tarih Dergisi*, XII/17-18, 1963, s.31-32.

özellikle hububat ve erzakı talan etmelerinden dolayı sıkıntıya düşmüş, içinde bulunduğu zor şartları gönderdikleri arzlar ile hükümete anlatmaya çalışmıştı.

Hükümet ise, Anadolu’da celâli karışıklıkları başladığı zaman olup bitenleri analiz etmeden, sorunun kaynağına inmeden, şiddet ve zorbalık uygulayanları, geleneksel yöntemlerle yola getirmeye çalıştı. İsyan edenin üzerine ya kuvvet sevk etti ya da isyandan vazgeçmesi şartıyla devlet kademesinde makam ve mevki teklif etti³⁸. Esasen Karayazıcı’nın dolayısıyla celâlîlerin de –birkaç istisnai örnek hariç- ayrı bir devlet kurma düşünceleri yoktu. Sadece etrafına topladığı adamları ile birlikte Osmanlı devlet sistemi içinde yer almak istiyorlardı (Griswold, 18, 30-31; İlgürel,2001, XXIV, 483).

KAYNAKLAR

*Arşiv belgeleri dipnotlarda gösterildiği için kaynaklara tekrar dahil edilmemiştir.

Acun, F. (2002), “Celâlî İsyanları (1591-1611)”, *Türkler*, IX, Ankara , s.695-708.

Akdağ, M. (1975). *Türk Halkının Dirlik Ve Düzenlik Kavgası (Celâlî İsyanları)*, Ankara.

Akdağ, M. (1955). “Karayazıcı”, *İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul , s.339-343.

Akdağ, M. (1946). “Celâlî İsyanlarının Başlaması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IV, Ankara , s.23-37.

Akdağ, M. (1978). “Kara Yazıdji”, *Encyclopaedia of Islam*, IV, Leiden , s.594-595.

Andreasyan, Hrand D. (1963). “Bir Ermeni Kaynağına Göre Celali İsyanları”, *Tarih Dergisi*, XII/17-18, s.27-42.

Barkey, K. (1999). *Eşkîyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), İstanbul.

Cezar, M. (1965). *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul.

Dağlı, Yücel-Cumhure Üçer (1997). *Tarih Çevirme Kılavuzu*, IV, Ankara.

Danişmend, İ.H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul.

³⁸ Barkey, Osmanlı Devleti’nin celâlîlere makam ve mevki vermesini, onları merkezle bütünleştirmeye yönelik bir politikanın ürünü olduğunu ifade etmektedir. Böylece devlet bir yandan hem batı hem de doğuda yürütülen savaşlara asker temin etmiş oluyor, diğer yandan da celâlîleri kendi hallerine bırakmayarak bölgede güçlenmelerine engel oluyordu. *a.g.e.*, s.247-248.

- Griswold, J. W. (2000).** *Anadolu'da Büyük İsyân (1591-1611)*, (çev. Ülkün Tansel), İstanbul.
- Hüseyin Hüsameddin. (1927).** *Amasya Tarihi*, III, İstanbul.
- İlgürel, M. (1993).** “Celâlî İsyânları”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul, s.252-257.
- İlgürel, M. (1993).** “Celâ-yi Vatan”, *DİA*, VII, İstanbul, s.238-240.
- İlgürel, M. (2001).** “Karayazıcı Abdülhalim”, *DİA*, XXIV, İstanbul, s.482-483.
- İlgürel, M. (2000).** “İl Erleri”, *DİA*, XXII, İstanbul, s.59-61.
- İlgürel, M. (1998).** “İl Erleri Hakkında”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı)*, 12 (1982-1998), İstanbul, s.125-140.
- Katib Çelebi. (1287).** *Fezleke*, İstanbul.
- Mustafa Nuri Paşa. (1327).** *Netâyicü'l-Vukuât*, I, İstanbul.
- Naimâ. (1864).** *Târih*, I-II, İstanbul.
- Orhonlu, C. (1967).** *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul.
- Peçevî. (1283).** *Târih*, II, İstanbul.
- Selânikî Mustafa Efendi. (1999).** *Tarih-i Selânikî 1003-1008/1595-1600*, II, (haz. Mehmet İpşirli), Ankara.
- Şimşirgil, A. (1990).** “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rûm Beylerbeyliği”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 5, İstanbul 1990, s.289-299.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988).** *Osmanlı Tarihi*, III/1, Ankara.